

Turki Eid A. AlBaqami

Ambasada Kraljevine Saudijske Arabije u BiH /

Embassy of the Kingdom of Saudi Arabia in Bosnia and Herzegovina

UDK 343.3/7 (532 : 497.6)

Pregledni naučni članak

**TRGOVINA LJUDIMA – KOMPARATIVNA STUDIJA PRAVA I
ZAKONODAVNIH MJERA KRALJEVINE SAUDIJSKE ARABIJE I
BOSNE I HERCEGOVINE**

**HUMAN TRAFFICKING– A COMPARATIVE STUDY OF LAWS
AND LEGISLATIVE MEASURES IN SAUDI ARABIA AND
BOSNIA AND HERZEGOVINA**

Sažetak

U radu se upoređuju pristupi Bosne i Hercegovine i Kraljevine Saudijske Arabije u borbi protiv međunarodne trgovine ljudima. Upotrebom komparativne metode analiziraju se varijable prevencije, zaštite, krivičnog gonjenja i sankcije, a kao rezultat uporedbe identificirane su određene ključne tačke u rješavanju pravnih nedostataka prisutnih u bosanskom i saudijskom pravnom okviru za borbu protiv trgovine ljudima.

Rad je podijeljen na tri dijela. U prvom predstavljen je opći koncept i teorijski pregled problema trgovine ljudima. U drugom dijelu se predstavljaju mjere protiv trgovine ljudima u skladu sa međunarodnim pravom, sa fokusom na prevenciju, zaštitu žrtava i krivično gonjenje trgovaca ljudima. U trećem dijelu predstavljaju se i upoređuju zakoni i ostale mjere usvojene od Bosne i Hercegovine i Saudijske Arabije u njihovoj borbi protiv trgovine ljudima.

Ključne riječi: trgovina ljudima, krivično djelo, krivični zakon

Summary

This research compares approaches in the fight against international human trafficking in Bosnia and Herzegovina and the Kingdom of Saudi Arabia. Using a comparative method, variables of prevention, protection, criminal prosecution, and sanction are analysed, and, as a result of the comparison, the key points in resolving legal shortcomings present in the Bosnian and Saudi legal framework for the fight against human trafficking are identified.

The paper is divided into three parts. The first part portrays the general concept and theoretical overview of the problem of human trafficking. The second part introduces measures against human trafficking in accordance with the international

law with the focus on prevention, criminal prosecution, and protection of victims. Finally, in the third part, laws and other measures adopted by Bosnia and Herzegovina and Saudi Arabia in their fight against human trafficking are presented and compared.

Key words: *human trafficking, criminal offense, criminal law*

1. Uvod

Ljudska migracija nije novi fenomen. Vijekovima su ljudi napuštali svoje kuće u potrazi za boljim životom na drugim mjestima. U posljednjoj deceniji proces globalizacije izazvao je presedan u odnosu na broj migracija iz najmanje razvijenih zemalja Azije, Afrike, Latinske Amerike i Istočne Evrope u Zapadnu Evropu, Australiju i Sjevernu Ameriku. Paralelno sa legalnim migracijama javljaju se i tokovi ilegalnih migracija. Migracije su u velikoj mjeri utvrdile rute trgovanja ljudima, omogućavajući trgovcima da dobiju ogromne profite od žrtava, ali su i doprinijele povećanju stope kriminala i trgovine ljudima od organiziranih kriminalnih grupa. Trgovina osobama uključuje prodaju ili trgovinu ljudskim bićima, a kolokvijalno uključuje trgovinu ljudima, posebno ženama i djecom. Generalno, trgovina ljudima se smatra ekvivalentom modernog ropstva i to je fenomen koji praktično utječe na svaku zemlju svijeta.

Ujedinjene nacije (dalje: UN) i Međunarodna organizacija rada (ILO) su prijavile da postoji najmanje 12,3 miliona žrtava međunarodnog kriminala trgovine ljudima. Tako se tvrdilo da organizirani kriminal korigira regulatorni aparat predmetnih zemalja i predstavlja stvarnu prepreku stabilnosti i vladavini zakona (Friman – Rajh 2007: 2).

2. Koncepti i oblici trgovine ljudima

Trgovina ljudima je dobro istražena globalna pojava iz različitih perspektiva, uključujući pravne, sociološke i psihološke aspekte (Obokata 2006: 13). Postojeći obim trgovine ljudima u literaturi ukazuje na razne uzroke ove kriminalne aktivnosti, počev od prostitucije, ropstva, trgovine organima, do organiziranog kriminala i zloupotrebe ljudskih prava. Ovaj dio rada će ukratko predstaviti konceptualni teorijski okvir trgovine ljudima i osnovne pristupe koji se koriste za istraživanje ovog globalnog problema.

2.1. Definicija trgovine ljudima

Termin trgovina ljudima upotrijebljen je krajem XIX vijeka kao kriminalna aktivnost koja označava trgovinu ženama i djecom, odnosno u frazama „trgovina bijelim robovima“ ili „trgovina ženama i djecom“ koji se odnose i na prisiljavanje žena i djece u prostituciju (Cullen-Dupont 2009: 8). Prva međunarodna definicija trgovine ljudima sa normativnim statusom usvojena je 2000. godine Konvencijom Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminala sa njezinim dopunskim Protokolom za sprečavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudi, posebice žena i djece, poznatog i kao Protokol Palermo.¹ Prema članu 3. Protokola, koji većina država prihvata kao univerzalnu definiciju:

- (a) *„Trgovina ljudima” znači regrutiranje, transport, transfer, skrivanje/pružanje utočišta ili prihvata osoba, putem prijetnje ili upotrebom sile ili drugih oblika prinude, otmice, prevare, obmanjivanja, zlorabe vlasti ili stanja ugroženosti, davanja ili primanja novca ili beneficije za dobijanje pristanka osobe koja ima kontrolu nad nekom drugom osobom, u svrhu eksploatacije. Eksploatacija uključuje, i u najmanjoj mjeri, iskorištavanje prostitucije drugih ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili praksu sličnu ropstvu, pokornost ili uzimanje organa.*
- (b) *Pristanak žrtve trgovine ljudima na namjeravanu eksploataciju izložen u tački (a) ovog člana bit će nevažan kada je upotrijebljeno bilo koje sredstvo izloženo u tački (a).*
- (c) *Regrutiranje, transport, transfer, skrivanje ili prihvata djeteta radi eksploatacije smatrat će se „trgovinom ljudima” čak kada ne uključuje nijedno sredstvo predviđeno tačkom (a) ovog člana.*
- (d) *„Dijete” znači osobu ispod osamnaest godina starosti.*

Postoje i druge definicije. Globalna alijansa protiv trgovine ženama (1999) opisala je trgovinu ljudima kao: „Svi postupci uključeni u zapošljavanje i/ili prijevoz žene unutar i preko nacionalnih granica za rad ili usluge putem nasilja ili prijetnji nasiljem, zlorabom autoriteta ili dominantnog položaja, obmanu dužničkog ropstva ili drugih oblika prinude“ (Kelly – Regan 2000: 2). Ovom definicijom se pruža ista pažnja svim oblicima trgovine ljudima i definira proces trgovine ljudima od početka do kraja. Prema zakonodavstvu Sjedinjenih Američkih Država (dalje: SAD), u elemente krivičnog djela

¹ Saudijska Arabija je potpisala Protokol Kraljevim dekretom br. M / 56 od 6. 11. 2014. godine dana 14. 11. 2007, a Bosna i Hercegovina istom protokolu je pristupila 2002. godine.

uključuju se *prinuda i prevara*.² Prinudi se pridaje značajna pažnja, prije svega što se prinuda može dogoditi u različitim fazama trgovine ljudima, kao što je to slučaj u toku transporta ili u konačnoj fazi eksploatacije (Aronowitz 2009: 9). Prisilno služenje obuhvata uvjete podređenosti izazvane bilo kojom shemom, planom ili obrascem koji namjerava da osobu dovede u stanje da to lice ili druga osoba pate od ozbiljne povrede ili fizičkog ograničenja ili zloupotrebe ili prijetnje zloupotrebom.³ Prevara, s druge strane, ima različita tumačenja. Trgovci igraju posebnu igru u situacijama kada se žrtvama obećavaju različiti poslovi ili zarade, ali umjesto toga završavaju raditi nešto sasvim drugačije, bilo zbog toga što se pasoš osoba uzima ili je zaključan u određenim tajnim prostorijama za korištenje prinude.

2.2. Uzroci trgovine ljudima

Uzroci trgovine ljudima su brojni i kompleksni. Trgovina ljudima donosi visoku i brzu dobit sa nekoliko malih početnih troškova. Rizik od krivičnog gonjenja često je mali u većini zemalja. Kazna za krivično djelo trgovine ljudima je niža nego za trgovinu drogom. Što se tiče žrtava, uzajamni uzroci trgovine ljudima uključuju siromaštvo, rodnu pristrasnost, slom porodice, nasilje i oružani sukob, raseljavanje, razne diskriminatorne politike u zemljama prijema, povećanu upotrebu tehnologije i demografske faktore. Siromaštvo i globalna nejednakost u vladavini prava su uvjeti u kojima uspijeva trgovina ljudima, a posebno to dolazi do izražaja u siromašnijim regionima, gdje su mogućnosti obrazovanja i zapošljavanja ograničene. Izbjeglice ili druga raseljena lica najčešće su žrtve trgovine ljudima. Ljudi koji traže mogućnost ulaska u druge zemlje lahak su plijen trgovcima ljudima i ne treba im zamjeriti u njihovom shvatanju da će biti slobodni nakon krijumčarenja. Trgovina djecom često uključuje eksploataciju krajnjeg siromaštva roditelja. Poznati su primjeri prodaje djece trgovcima kako bi otplatile dugove ili stekli dohodak ili je riječ o prevari roditelja da će njihova djeca ići u bolji svijet i imati perspektivno školovanje i bolji život. Prema novinskim izvještajima, oružani sukobi su povoljan faktor za brzi rast prostitucije, a što implicira unosan posao trgovine s ljudima, pa su mirovne snage kritizirane jer nisu ozbiljno shvatile da je pitanje prisilne prostitucije povezano sa mirovnim misijama (Mreža za zastupanje nestalih osoba). Pored toga, potražnja za jeftinom radnom snagom također predstavlja jedan od najvećih uzroka trgovine ljudima. Preduzetnici uvijek traže načine za smanjenje troškova, a jedan od najlakših načina za to je pronalazak radnika

² Zakon o zaštiti žrtava trgovine ljudima i zločina SAD-a, 2000. godine, član 103, broj 2.

³ Zakon o zaštiti žrtava trgovine ljudima i zločina SAD-a, 2000. godine, član 103, broj 5.

koji će raditi bez plaćanja ili uz veoma mizerne plaće. Osnovni uzroci trgovine ljudima su siromaštvo, diskriminacija, nasilje i opća nesigurnost često povezana sa oružanim sukobom (Marei 2010: 52). Ako se uzme sve to u obzir, trgovina ljudima može biti shvaćena kao posljedica različitih faktora, između ostalog, političkih, socijalnih i ekonomskih faktora koji prisiljavaju ljude da napuste određeno mjesto i faktora koji se odnose na te razloge zbog kojih su ljudi odabrali određenu krajnju destinaciju (Aronowitz 2009: 11). Zemlje koje imaju najviše problema sa trgovinom ljudima su upravo one koje su najkorumpiranije (Shelley 2010: 48). Prema američkom Ministarstvu pravde, potražnja za seksualnom eksploatacijom korisnika je na vrhu liste ključnih faktora koji utječu na porast trgovine ljudima (TIP Report).

Štaviše, neki autori identificiraju uzroke trgovine ljudima u političkoj i društvenoj situaciji, siromaštvu, nezaposlenosti i drugim postojećim faktorima i u postojećoj rodnoj nejednakosti u različitim zemljama (Obokata 2006: 42). Shelley tvrdi da su brzi rast globalizacije, povećano kretanje naroda, širenje ekonomije na slobodnom tržištu i međunarodne trgovine nakon završetka hladnog rata u Sovjetskom savezu, Jugoslaviji i drugim zemljama daleke istočne Azije vodili iznenadnom porastu nezakonite trgovine i doprinijele većoj stopi trgovine ljudima (Shelley 2010: 37–38). Sa sociološke tačke gledišta, naglašeno je da pogrešni i opasni stereotipi o ženama kao objektima, imovini i službenicima muškarcima u nekim zemljama mogu u velikoj mjeri podstaknuti situaciju u kojoj trgovci ljudima koriste svoj položaj i iskoriste žrtve nejednakog statusa (Aronowitz 2009: 28).

2.3. Trgovina ljudima – teško kršenje ljudskih prava

U modernoj civilizaciji koja nosi demokratske težnje ljudska prava se nalaze na vrhu ljestvice društvenih vrijednosti. Katalog zaštićenih ljudskih prava u svakoj zemlji, između ostalog, odražava demokratski razvoj zemlje. Bez obzira na nacionalno zakonodavstvo, određeni dio osnovnih ljudskih prava donosi se na nivou univerzalne svjetske zaštite. Nema sumnje da problem trgovine ljudima sa kojim se suočava savremeno društvo predstavlja osnovno pitanje ljudskih prava. Bez sumnje, trgovinom ljudima direktno se krše brojna prava, prije svih, pravo na život, pravo na ljudsko dostojanstvo, pravo na lični integritet i autonomiju, pravo na zabranu mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, pravo na zabranu ropstva i prinudnog rada, zatim pravo da se ne zadrže u ropstvu, pravo na slobodu i sigurnost, pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života, pravo na zaštitu ličnih podataka, prava djeteta, zabranu dječijeg rada i zaštite mladih,

pravo na sigurne i zdrave uvjete rada (Lee 2007: 9). Sva ova prava predstavljaju običajno međunarodno pravo o ljudskim pravima, spadaju u red prirodnih prava i pojavljuju se u istom ili sličnom obliku u gotovo svakoj demokratskoj državi.

M Cherif Bassiouni u svojoj izjavi u Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija 3. aprila 2012. godine naglasio je da „ne postoji predmet ljudskih prava o kojima su vlade već toliko rekle, a da su tako malo učinile.“ S druge strane, postoje autori koji zagovaraju tezu da se trgovina ljudima, kako je definirano kršenje ljudskih prava, ne može smatrati pristupom u definiranju ove pojave, već kao zajedničko područje samog procesa. Naprimjer, Bales definira trgovinu ljudima kao savremeni izraz za pojavu prisiljavanja i transporta ljudi u ropstvo (Bales 2005: 126). Trgovina ljudima, kao „praksa slična ropstvu“, podrazumijeva postojanje određenog duga koji se ne može nadoknaditi u razumnom roku ili u odgovarajućem modu (Jordan 2011: 6). Možemo primijetiti da postoje vidljive i održive paralele između tradicionalnog pojma ropstva i onog koji je uspostavljen pravnim naredbama u definiranju trgovine ljudima.

2.4. Trgovina ljudima kao oblik organiziranog kriminala

Veza između organiziranog kriminala i trgovine ljudima je očigledna. To se vidi u rastućem procesu globalizacije, sa ogromnim mogućnostima za nezakonit razvoj poslovanja, kao i u mogućnosti i postojanju ilegalnih preduzeća itd. (Obokata 2006: 29). Trgovina ljudima, u principu, uključuje kretanje kroz međunarodne granice i ilegalni prelazak u druge države. Ova heterogena kriminalna aktivnost obavlja se zrakom, vodom ili kopnenim putem. Vrlo često su uvjeti putovanja nehumani: migranti su prenatrpani u kamionima ili brodovima, a nesreće sa fatalnim posljedicama često se javljaju. Nakon njihovog dolaska u zemlju destinacije, njihov nezakonit status ih stavlja na milost i nemilost svojih krijumčara, koji često prisiljavaju migrante na godišnje poslovanje na ilegalnom tržištu rada kako bi otplatili dugove nastale kao rezultat njihovog transporta. Iz aktivnosti krijumčarenja ljudi izvlači se veliki profit, u čemu im pomaže slabo zakonodavstvo i relativno nizak rizik od otkrivanja, krivičnog gonjenja i hapšenja u odnosu na druge aktivnosti transnacionalnog organiziranog kriminala.

Mreže za trgovinu ljudima često mijenjaju svoje rute i metode kao odgovor na aktivnosti sigurnosnih organa. Trgovina ljudima ne zahtijeva uvijek ilegalni ulazak u državu ili prelazak međunarodnih granica, jer se to može desiti u istoj državi u kojoj žrtva živi ili žrtva može zakonito ući u drugu državu (Holmes 2010: 2). Prema procjeni, trgovina ljudima je treća

najprofitabilnija aktivnost organiziranog kriminala, neposredno nakon krijumčarenja droge i oružja, što dovodi do zarade milijardi dolara godišnje trgovcima ljudima i njihovim saučesnicima (Miko – Park 2002: 1).

2.5. Glavni oblici trgovine ljudima

Trgovina ljudima, kao kompleksna, globalna i sveprisutna pojava, svakodnevno se mijenja i modificira. Broj žrtava raste svakodnevno, a metode koje koriste trgovci ljudima čini ovu ilegalnu aktivnost još problematičnijom. Postoji mnogo oblika trgovine ljudima, ali jedan dosljedan aspekt je zloupotreba inherentne ranjivosti žrtava (Interpolov list, 1). Analiza brojnih oblika trgovine ljudima ukazuje na tri opća oblika:

- *trgovinu ljudima zbog prisilnog rada,*
- *trgovinu ljudima za seksualnu eksploataciju i*
- *trgovini organima.*

(1) Trgovina za prinudni rad je karakteristična zbog pozicije žrtve koja se drži u uvjetima ropstva na različitim poslovima, uključujući poljoprivredne i građevinske poslove i druge radno intenzivne poslove. Žrtve su obično iz zemalja u razvoju i regrutirane su korištenjem prevare i prinude.

(2) Trgovina ljudima za seksualnu eksploataciju obuhvata dvije potkategorije:

- a) trgovina ženama i djecom kojima je obećano pristojno zapošljavanje, a zatim su prisiljeni u seksualno ropstvo i
- (b) komercijalna seksualna eksploatacija djece (posebno u turizmu).

(3) Trgovina organima zasnovana je na trgovini ljudima radi upotrebe njihovih organa, posebno bubrega. Riječ je o brzo rastućem području kriminalne aktivnosti, jer su u mnogim zemljama liste čekanja za transplantate veoma dugačke, pa su kriminalci iskoristili ovu priliku da eksploatiraju očaj bolesnika i potencijalnih donatora. Zdravlje žrtava, čak i njihovi životi su u opasnosti, jer operacije mogu biti obavljene u ilegalnim ustanovama ili uvjetima bez medicinskog nadzora. Starenje populacije i povećan broj dijabetičara u mnogim razvijenim zemljama vjerovatno će povećati potrebu za transplantacijom organa i učiniti ovaj zločin još profitabilnijim.

3. Međunarodni standardi protiv trgovine ljudima

Ljudska prava i krivična djela vezana za trgovinu ljudima zasnovana su na međunarodnim standardima i principima ljudskih prava, koja su kodificirana u međunarodnim ugovorima, sporazumima i protokolima. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (1948) (dalje: UDLJP) i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966) (dalje: ICCPR) propisuju da se „niko (se) ne smije držati u ropstvu” i da se „niko (se) ne smije držati u odnosu sličnom ropstvu”. Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966) u članovima 6, 7 i 9 priznaje pravo na rad, kao i na pravične i povoljne uvjete rada. Osnovno individualno pravo na život, slobodu i sigurnost ličnosti ogleda se u članu 3 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i u član 6 ICCPR-a.

Od decembra 2000. Protokol Ujedinjenih nacija o sprečavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, koji dopunjuje Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organiziranog kriminala, služi kao pravni okvir za nacionalna zakonodavstva. Protokol postavlja standard o tome koja djela predstavljaju krivično djelo trgovine ljudima i standardizira ozbiljne kazne za takva djela. Definicija trgovine ljudima sadržana u čl. 2 Protokola služi na nacionalnom i međunarodnom nivou kao referenca za definiranje zločina. Nadalje, Protokol postavlja odrednice o preventivnim politikama i djelotvornim mjerama ljudskih prava radi zaštite žrtava. Međutim, za razliku od krivičnih odredbi koje su obavezujuće za države potpisnice, zaštita ljudskih prava i dalje ostaje samo diskreciona u skladu sa Protokolom (Bassiouni 2004: 90).

Međuamerička konvencija o sprečavanju, kažnjavanju i iskorjenjivanju nasilja nad ženama (Konvencija Belém do Pará)⁴, poglavlje II, član 3, definira da je pravo žena da budu bez nasilja u javnoj i privatnoj sferi, posebno navodeći „trgovinu ljudima“ kao oblik nasilja nad ženama, bez obzira da li to uključuje znanje ili saglasnost državnih službi. Neka djela seksualne trgovine uključuju ponašanje koje se može shvatiti kao oblik mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja, što je zabranjeno Konvencijom protiv mučenja i drugog okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (dalje: CAT), član 5 UDLJP-a i član 7 ICCPR-a, što je postiglo status *jus cogens* norme. Nedostatak zaštite žena od trgovine ljudima također predstavlja neuspjeh da se ženskim pravima obezbijedi jednaka zaštita po zakonu. Ovo je dobro utemeljeno načelo međunarodnog prava. Pored toga, Konvencija o pravima djeteta, član 35 navodi: „Države članice preduzimaju sve odgovarajuće nacionalne,

⁴ Više pogledati tekst na: [http // www.oas.org/ juridico / engleski / ugovori / a-61. html](http://www.oas.org/juridico/ingleski/ugovori/a-61.html).

bilateralne i multilateralne mjere kako bi spriječile otmicu, prodaju ili promet djece u bilo koju svrhu ili u bilo kojem obliku.“

Ostali relevantni instrumenti uključuju, između ostalog, Konvenciju o zaštiti svih radnika migranata i njihovih porodica (1990), Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (1979) i ona uključuje Konvenciju o pravima djeteta (1989). Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima (2005), koja je stupila na snagu u februaru 2008. godine, predstavlja važan korak ka kreiranju standarda u promociji i zaštiti ljudskih prava žrtava trgovine ljudima i predviđa osnivanje nezavisnog nadzornog sistema. Preporučeni principi i smjernice o ljudskim pravima i trgovini ljudima od Visokog komesarijata UN-a za ljudska prava (2002) služe kao okvir i referentna tačka za napore u sprečavanju trgovine ljudima i zaštiti prava žrtava trgovine ljudima.

3.1. Zakonodavne i praktične mjere za sprečavanje trgovine ljudima

U sprečavanju trgovine ljudima mora biti angažirana ogromna mreža resursa, jer trgovina ljudima nije izolirani incident koji se javlja sam po sebi, već ima mnoge društveno-ekonomske korijene. Idealno, poboljšanje u društvenim odnosima može dovesti do smanjenja broja žrtava i trgovaca ljudima, stoga su važne preventivne mjere i akcije koje su predviđene kao međunarodna obaveza prema članu 9 Protokola o trgovini ljudima. Protokol od država zahtijeva da nastave preduzimanje mjera kao što su društvene i ekonomske inicijative, istraživanja i medijske kampanje usmjerene na potencijalne žrtve. Politike, programi i druge preduzete mjere trebale bi uključivati saradnju sa nevladinim i drugim relevantnim organizacijama. Protokol također potvrđuje da efikasne akcije za sprečavanje i borbu protiv trgovine ljudima zahtijevaju sveobuhvatni međunarodni pristup, uključujući mjere za sprečavanje takve trgovine, zaštitu žrtava takve trgovine i gonjenje trgovaca ljudima. Shodno navedenom države trebaju preduzeti ili ojačati navedene mjere, uključujući i bilateralne i multilateralne saradnje, kako bi ublažile faktor nedostatka jednakih mogućnosti i siromaštva, koji čini osobe, posebno žene i djecu, podložne trgovini ljudima.⁵

Akcioni plan za borbu protiv trgovine ljudima, usvojen od OSCE-a, preporučuje preventivnu akciju na nacionalnom nivou i sadrži niz tipova mjera koje se preporučuju za usvajanje na nacionalnom nivou kako bi se spriječila trgovina ljudima:

⁵ Opširnije vidi: Izvještaj o trgovini ljudima u Jugoistočnoj Evropi, 2004.

- (1) mjere koje se odnose na prikupljanje podataka i istraživanje,
- (2) mjere kontrole granice,
- (3) mjere ekonomske i socijalne politike usmjerene na rješavanje osnovnih uzroka trgovine ljudima,
- (4) mjere podizanja svijesti i
- (5) zakonske mjere.

Što se tiče ekonomskih i socijalnih politika koje se preporučuju, mjere koje treba preduzeti zavise od zemlje. *U zemljama porijekla preporučeno je:*

- (a) da se kao prioritetni ciljevi smatraju uspostavljanje društvene, ekonomske i političke stabilnosti i smanjenje migracija uzrokovanih dubokim siromaštvom i faktorima snabdijevanja trgovinom ljudima. Politike koje se prate u ostvarivanju ovih ciljeva također trebaju promovirati i ekonomski razvoj i socijalnu inkluziju;
- (b) treba poboljšati pristup djece obrazovanju i stručnom usavršavanju i povećati nivo školovanja, posebno djevojčica i manjinskih grupa;
- (c) poboljšati mogućnosti za zapošljavanje žena olakšavanjem poslovnih mogućnosti za mala i srednja preduzeća. U tu svrhu treba razmotriti organiziranje kurseva obuke i usmjeriti ih na grupe visokog rizika.

Za zemlje odredišta:

- (a) treba provesti mjere za smanjenje „nevidljivosti eksploatacije“. Multivalentni program monitoringa, administrativnih kontrola i prikupljanja obavještajnih podataka na tržištima rada i, gdje je primjenjivo, o seksualnoj industriji značajno će doprinijeti ovom cilju;
- (b) treba razmotriti liberalizaciju tržišta rada od vlada u cilju povećanja mogućnosti za zapošljavanje radnika sa širokim spektrom nivoa vještina;
- (c) treba riješiti problem nezaštićenog, neformalnog i često nezakonitog rada u cilju traženja ravnoteže između zahtjeva za jeftinom radnom snagom i mogućnostima redovne migracije;
- (d) sive ekonomske aktivnosti koje podrivaju ekonomije i unapređuju trgovinu ljudima moraju se efikasno riješiti.

U svakom slučaju, za obje države, porijekla i odredišta, treba uzeti u obzir specifične mjere koje imaju za cilj podizanje nivoa socijalne zaštite i stvaranje mogućnosti zapošljavanja za sve; mjere koje imaju za cilj eliminaciju diskriminacije žena u oblasti zapošljavanja, kako bi se osiguralo, na osnovu rodne ravnopravnosti, pravo na jednaku plaću za jednak rad i pravo na jednakost u mogućnostima zapošljavanja; mjere koje se odnose na sve oblike diskriminacije manjina; mjere za izradu programa koji nude mogućnosti života i uključuju osnovno obrazovanje, pismenost,

komunikaciju i druge vještine i smanjuju prepreke za preduzetništvo; mjere koje podstiču rodnu senzibilizaciju i edukaciju o jednakim i poštujućim odnosima između spolova, na taj način sprečavajući nasilje nad ženama; mjere koje osiguravaju da su politike koje ženama omogućavaju jednak pristup i kontrolu nad ekonomskim i finansijskim resursima; mjere koje promoviraju fleksibilno finansiranje i pristup kreditima, uključujući mikrokredite sa niskim kamatama; mjere koje promoviraju dobro upravljanje i transparentnost u ekonomskim transakcijama; mjere usvajanja ili jačanja zakonodavnih, obrazovnih, socijalnih, kulturnih ili drugih mjera i, gdje je primjenjivo, krivičnog zakonodavstva, uključujući i bilateralne i multilateralne saradnje, kako bi se obeshrabrilo potraživanje koje podstiče sve oblike eksploatacije osoba, posebno žena i djece, te dovodi do trgovine ljudima.

3.2. Zakonodavne i praktične mjere za krivično gonjenje trgovaca ljudima

Pitanje uloge i rada tužilaštva je centralno u pogledu borbe protiv trgovine ljudima ne samo za suočavanje sa ovom vrstom kriminala već i za zaštitu žrtava. Konceptualno, prevencija je od primarnog značaja, dok nekažnjavanje doprinosi izvršenju zločina, stoga svrha krivičnog gonjenja nikada nije samo represija već i opća i specijalna prevencija. U tu svrhu, a u cilju pravilnog krivičnog gonjenja trgovaca ljudima, međunarodne standarde profesionalne odgovornosti i osnovnih dužnosti i prava tužilaca treba se poštovati. Tužilačke instance moraju biti osnažene dovoljnim alatima, tako da mogu samostalno i u skladu sa relevantnim međunarodnim standardima da obavljaju svoje profesionalne dužnosti.

Po pitanju nadležnosti za krivično gonjenje, isto treba da se određuje po principu mjesne nadležnosti, odnosno gdje je došlo do krivičnog djela, a u slučajevima trgovine ljudima, ovo je često, ali ne i automatski, određena lokacija na kojoj se vrši eksploatacija žrtve.

Prema Kancelariji UN-a za droge i kriminal (UNODC), sljedeća pitanja treba uzeti u obzir prilikom određivanja jurisdikcije:

postojeće zakonodavstvo: da li zakonodavstvo nadležne države obuhvata krivično djelo trgovine ljudima i da li je zakonodavstvo sveobuhvatno i da li uključuje sve oblike eksploatacije;

ovlaštenja za izricanje kazne: da li diskreciono pravo iz kazne u relevantnom pravnom okviru odražava težinu krivičnog djela učinjenog u određenom slučaju;

položaj optuženog: da li je moguće krivično goniti optuženog u toj nadležnosti, pa čak i ako optuženi ne bude pronađen, ako se ima u vidu da se primjenjuje princip *aut dedere aut judicare*, bez obzira da li je ekstradicija ili transfer moguć(a);

odjeljenje tužilaštva: ako se uzme u obzir da predmeti koji se odnose na trgovinu ljudima mogu biti složeni i prekogranični i da je obično krivično gonjenje u više od jedne nadležnosti nepoželjno, koje mjere mogu realno i praktično biti preduzete kako bi se tužilaštvu omogućilo da se odvijaju u jednoj jurisdikciji?;

prisustvo svjedoka: prisustvo žrtava kao svjedoka često je neophodno u slučajevima trgovine ljudima, pa i u slučajevima transnacionalne trgovine mogu se tražiti svjedoci iz druge nadležnosti, bez obzira da li su obezbijedene mjere za pružanje najbolje moguće pomoći svjedocima ili ne;

pomoć/zaštita svjedoka: koja vrsta pomoći može da se dodijeli svjedoku u određenoj nadležnosti, uključujući i jednostavne mjere? Da li pravni okvir ima nadležnost koja omogućava zaštitu svjedoka ili pomoć? Postoje li neka opća pitanja, kao što su postojeći ili nastali konflikti, koja mogu utjecati na sposobnost zaštite svjedoka?;

kašnjenje: postoji li namjera da se kašnjenjem u procesuiranju minimiziraju zločini trgovine ljudima, bez obzira da li postoje zaostali predmeti koji bi odložili slučaj? Koji je realni vremenski period za slučaj da počne proces suđenja?;

interesi žrtve: da li bi interesi žrtve bili ugroženi promjenom nadležnosti? Da li je nadoknada žrtvama moguća u okviru te nadležnosti? Koji nivo nadoknade se može očekivati u različitim jurisdikcijama?;

dokazni predmeti: pošto se predmeti trebaju osloniti na najbolje moguće dokaze, a prihvatljivost dokaza varira od nadležnosti do nadležnosti, s obzirom na dostupne dokaze i pravila prihvatljivosti, važno je identificirati koja nadležnost bi pružila najbolje šanse za uspješno gonjenje;

zakonski zahtjevi: odluke o tome gdje se vode predmeti ne mogu se mijenjati kako bi se izbjeglo ispunjavanje zakonskih zahtjeva u jednoj ili drugoj nadležnosti;

Prihodi od krivičnog djela: iako to nije osnovno razmatranje, moraju se uzeti u obzir i prihodi od krivičnog djela, uključujući pitanja koja se odnose na lokaciju gdje se nalazi imovina, gdje postoji najbolja šansa za obezbjeđivanje zapljene imovine, da li će udio nadležnosti nadoknaditi

imovinu žrtvama u drugim jurisdikcijama i da li žrtve imaju pristup bilo kojim povraćenim sredstvima kao kompenzacijom;

troškovi krivičnog gonjenja: ovo bi trebalo uzeti u obzir kada su svi ostali faktori jednako izbalansirani;

izricanje kazne: trgovina ljudima predstavlja kriminal malih rizika a visokog profita, jer su kazne koje su nametnute trgovcima ljudima blage u odnosu na zločin koji su počinili. Države bi trebale preduzeti neophodne mjere kako bi osigurale da krivično djelo trgovine ljudima, kako je definirano Protokolom o trgovini ljudima, bude kažnjivo djelotvornim, proporcionalnim kaznama.⁶

Kao takvu, kaznu treba odrediti u skladu sa ozbiljnošću krivičnog djela.

Ozbiljnost treba odrediti:

- (1) krivicom počinitelja, u smislu koliko je krivac kriv ili odgovoran;
- (2) visinom štete žrtvama, zajednici i drugima (fizičke i psihičke povrede, finansijske gubitke, štete njihovom zdravlju itd.; ukoliko se takva šteta ne desi, sud bi trebao razmotriti mogućnost nastanka štete i utjecaj ako se to desi);
- (3) druge otežavajuće okolnosti koje treba uzeti u obzir uključujući trudnoću žrtava, žrtve koje su djeca, izlaganje ozbiljnim povredama ili povredama većeg broja žrtava.⁷

3.3. Zakonodavne i praktične mjere za zaštitu žrtava

Žrtva trgovine ljudima često je podvrgnuta fizičkom nasilju, seksualnom zlostavljanju, psihološkoj traumi i teškoj deprivaciji. Od suštinskog je značaja da se sva ovlaštena lica koja se susreću sa žrtvama trgovine ljudima moraju baviti osnovnim pravima žrtava, stoga je najbolje omogućiti žrtvama trgovine ljudima da izraze svoje žalbe i da djeluju u svoje ime. Osnaživanje, samozastupanje i učešće onih koji su pogođeni trgovinom ljudima su osnovni principi za pristup zasnovan na ljudskim pravima. Da bi se pridržavali ovih principa, moraju se uspostaviti mehanizmi za smanjenje sekundarne viktimizacije žrtava trgovine ljudima preko javnih institucija i organa za provođenje zakona. Pomoć i podrška žrtvama trgovine ljudima omogućavaju

⁶ Opširnije vidi: Priručnik UNODC-a o operativnom treningu za borbu protiv trgovine ljudima, str. 214–216.

⁷ Opširnije vidi: Priručnik UNODC-a o operativnom treningu za borbu protiv trgovine ljudima, str. 217.

im povratak kontrole nad svojim životom i smanjenje rizika od ponovnog trgovanja ljudima. Također, doprinosi efikasnom gonjenju trgovaca ljudima važan podsticaj žrtvama trgovine ljudima da prijavljuju vlastima i svjedoče. Međutim, odsustvo adekvatne i specifične pomoći i podrške i zbog bojaznosti da ih vlasti mogu podvrgnuti daljoj traumi i ponovnoj viktimizaciji, žrtve trgovine ljudima često odluče da ne prijavljuju vlastima trgovinu ljudima. Tradicionalna politika većine vlada daje prednost pritvaranju, gonjenju i protjerivanju žrtava trgovine ljudima, zbog krivičnih djela vezanih za njihov status, uključujući kršenje zakona o imigraciji i prostituciju ili prosjačenje. Često se žrtve tretiraju kao „raspoloživi svjedoci“, čija je jedina vrijednost njihova sposobnost da pomognu u procesuiranju trgovine ljudima.

Da bi se riješili takvi problemi, primarna polja djelovanja u pristupu zasnovanom na pravima uključuju strategije za sprečavanje trgovine ljudima, za krivično gonjenje trgovaca ljudima i za zaštitu ljudskih prava žrtava trgovine ljudima. Kao takvi, koraci koje treba preduzeti moraju uključivati:

- (1) preventivne mjere koje se fokusiraju na različite dimenzije konteksta gdje se trgovina javlja;
- (2) identifikaciju žrtava trgovine ljudima i trgovaca ljudima;
- (3) odgovarajuće odgovore na provođenju zakona, uključujući obezbjeđenje da se naponi za kažnjavanje trgovaca primjenjuju u sistemu koji poštuje i štiti prava žrtava na privatnost, dostojanstvo i bezbjednost;
- (4) podršku svim (pa i potencijalnim) žrtvama trgovine ljudima, posebno zaštitu od odmazde i štete, bez obzira na imigracioni status;
- (5) posebne mjere za zaštitu i podršku ciljnim grupama, posebno djeci žrtvama trgovine ljudima;
- (6) pristup adekvatnoj medicinskoj i psihološkoj njezi i drugim socijalnim uslugama tokom perioda privremenog boravka i
- (7) obezbjeđivanje viza za privremeni boravak (uključujući pravo na rad) za žrtve trgovine ljudima tokom bilo kakvih krivičnih, građanskih ili drugih pravnih postupaka, kao i pružanje prava na traženje azila.

4. Mjere protiv trgovine ljudima u Saudijskoj Arabiji i Bosni i Hercegovini

4.1. Glavni oblici trgovine ljudima i činjenični pregled stanja u Bosni i Hercegovini i Saudijskoj Arabiji

Većina izvještaja o trgovini ljudima u Bosni i Hercegovini govori o nedostatku pažnje i neadekvatnog pristupa bosanskih vlasti ovom problemu, posebno u prvim postkonfliktnim godinama, kada se ističe rasprostranjeno učešće policijskih službenika u ovim kriminalnim aktivnostima. S druge strane, prepoznato je da postoji potreba za edukacijom azilanata ako se uzme u obzir njih kao potencijalne žrtve trgovine ljudima, posebno zato što su u specifičnom položaju ranjivosti, naročito osobe koje su porijeklom iz Iraka, Etiopije i Afganistana čiji se kultura, jezik i način života bitno razlikuju od bosanskog društva.

Vijeće ministara BiH je 2003. godine, u cilju provođenja zajedničke politike i procedura nadležnih organa u oblasti sprečavanja trgovine ljudima kao i efikasne koordinacije aktivnosti u nadležnosti različitih institucija, uspostavilo funkciju Državnog koordinatora, koji je zadužen za koordinaciju aktivnosti u vezi sa trgovinom ljudima sa relevantnim domaćim i međunarodnim institucijama, organizacijama, kao i usmjeravanje aktivnosti i uspostavljanje kontakata sa ostalim ministarstvima na nivou Bosne i Hercegovine i entiteta, a po potrebi i drugih lokalnih organa.

U posljednjih pet godina bosanske vlasti su uspješno radile na pružanju obrazovanja za nastavnike, socijalne radnike i studente o svjesnosti i prevenciji trgovine ljudima pokretanjem projekta o registraciji Roma u matičnu knjigu rođenih,⁸ te učestvujući u mirovnim misijama. S druge strane, kriteriji koje vlada nije ispunila u ovih pet godina odnose se na efikasne kampanje o prevenciji seksualne trgovine, kao i na projekte na smanjenju tražnje za komercijalnim seksom u Bosni i Hercegovini.

U cilju poboljšanja ukupnih uvjeta života i socijalne reintegracije žrtava trgovine ljudima, Vijeće ministara je 2006. godine usvojilo nekoliko pravilnika o zaštiti žrtava trgovine ljudima i žrtvama svjedoka trgovine ljudima, po kojima su uključene pravne i fizičke mjere koje vlada garantira žrtvama (zatvorena saslušanja, korištenje audio-vizuelnih uređaja, snimanje svjedočenja, zatim posebne mjere i pomoć žrtvama, a one uključuju psihološku, medicinsku njegu i pomoć, upotrebu tehničkih uređaja i alata,

⁸ Opširnije: Državni koordinator za trgovinu ljudima BiH, Godišnji izvještaj, 2009, str. 17.

pomoć svim žrtvama i članovima njihovih porodica, zaštitu ličnih podataka, promjenu identiteta i prebivališta itd.

S druge strane, u Saudijskoj Arabiji, s obzirom na uobičajene obrasce trgovine ljudima, postoje izdiferencirana četiri modaliteta. Prvi, koji negativno utječe na trgovinu ljudima, obuhvata dječiji rad, koji teško opterećuje dijete, ugrožava njegovu sigurnost, zdravlje i dobrobit. Krijumčarenje djece u Saudijsku Arabiju iz Jemena zbog siromaštva je jedan od najvažnijih faktora koji dovodi do pojave trgovine ljudima u Saudijskoj Arabiji.⁹ Drugi se odvija u obliku prisilnih kućnih služavki. Treći se odnosi na situacije protjerivanja stranih radnika. Četvrti modalitet trgovine ljudima unutar Saudijske Arabije odnosi se na ropstvo žena u različite svrhe.

4.2. Pravni okvir

Prema zakonu Saudijske Arabije, problem trgovine ljudima reguliran je Zakonom o borbi protiv trgovine ljudima, koji je usvojen Kraljevim dekretom br. (M / 40) od 21. 7. 1430. hidžretske odnosno 14. 07. 2009. godine. Ovaj zakon predstavlja *lex specialis* u vezi sa ovom problematikom. S druge strane, prema zakonu Bosne i Hercegovine, trgovinu ljudima se definira kao krivično djelo predviđeno Krivičnim zakonom Bosne i Hercegovine (dalje: KZBiH). Razlike u unutrašnjoj pravnoj strukturi obiju država moraju se uzeti u obzir u preferenciji pristupa, s obzirom da Bosna i Hercegovina ima neunificiran pravni poredak, jer uključuje dva različita entiteta i jedan distrikt, pa postoje četiri pravna okvira i nivoa vlasti. Iz tog razloga, s obzirom na to da kriminal nema granica niti poznaje administrativne diobe, propisivanje zločina trgovine ljudima u okviru KZBiH-a na državnom nivou omogućava direktno djelovanje nadležnih sudova i agencija na državnom nivou.

Osnovna struktura Zakona o borbi protiv trgovine ljudima u Saudijskoj Arabiji je prilično kratka i propisana je u svega 17 članova. Dok u slučaju Bosne i Hercegovine, prema KZBiH-u, trgovina ljudima je krivično djelo prema poglavlju XVII Krivičnog zakona. U poglavlju XVII grupirana su krivična djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, uključujući zločin genocida, zločine protiv čovječnosti i ratne zločine. Za razliku od krivičnog zakonodavstva u Saudijskoj Arabiji, gdje

⁹ Izvještaj UNICEF-a potvrđuje da je tokom 2016. godine krijumčareno pedeset hiljada mladića i djevojčica u Jemenu između 7 i 18 godina, uključujući i mnoge prelaskе na teritoriju Saudijske Arabije.

trgovina ljudima obuhvata poseban zakon, u KZBiH-u međunarodna trgovina ljudima regulirana je kao posebno krivično djelo u članu 186 KZBiH-a. Izmjenama i dopunama KZBiH-a iz 2015. godine, osim krivičnog djela „međunarodne trgovine ljudima“, propisana su i druga KD koja su povezana sa trgovinom ljudima i to:

„zasnivanje ropuskog odnosa i prijevoz osoba u ropskom odnosu“, „organizirana međunarodna trgovina ljudima“, „krijumčarenje ljudi“ i „organiziranje grupe ili udruženja za izvršenje krivičnog djela krijumčarenje migranata“.

4.3. Komparativni pristup u modalitetima zločina u okviru dvaju pravnih okvira

Kako u zakonodavstvu Bosne i Hercegovine tako i u zakonodavstvu Saudijske Arabije trgovina ljudima inkriminirana je u skladu sa međunarodnim standardima i općeprihvaćenim definicijama trgovine ljudima. Oba pravna sistema propisuju moguće načine izvršenja takvih djela. U oba zakonodavna okvira uključeni su: prinuda, prijetnja, prevara, otmica lica, zloupotreba moći ili položaja, iskorištavanje ranjivosti osobe, davanje ili primanje novca ili koristi za postizanje saglasnosti osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom za određene svrhe.

Dok su prema zakonu Saudijske Arabije ova obilježja posebno navedena, zakon Bosne i Hercegovine ih uključuje pod pojam „iskorištavanje“, kako je predviđeno stavom 7 člana 186 KZBiH-a. Također, oba zakonodavstva uključuju prostituciju drugog lica ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili njemu sličan odnos, služenje, zatim odstranjivanje dijelova ljudskog tijela ili kakvo drugo iskorištavanje tijela ili organa.

Postoje i određene razlike: u zakonu Saudijske Arabije propisana je stroga zabrana trgovine ljudima, dok u KZBiH-u nije propisano krivično djelo (dalje: KD) trgovine ljudima, nego „međunarodne trgovine ljudima“. Pored zabrana propisanih članom 186 KZBiH-a koje se odnose na zločin međunarodne trgovine ljudima, prilikom propisivanja ovog KD-a trebali su se uzeti u obzir specifični modaliteti koji su pojavljuju a ne mogu se podvesti pod međunarodnu trgovinu ljudima.

Propisani modaliteti zločina predstavljaju definiciju trgovine ljudima i osnovu krivičnog djela. Kao takve, norme iz KZBiH-a konkretno uključuju upotrebu sile ili prijetnju upotrebe sile ili drugih oblika prinude, otmicu, prevaru ili obmanu, zloupotrebu ovlasti ili utjecaja ili položaja

bespomoćnosti ili davanje ili primanje isplata ili drugih koristi, kako bi se privoljelo lice koje ima kontrolu nad drugim licem, za vrbovanje, prijevoz, predaju, sakrivanje ili primanje lica u svrhu iskorištavanja tog lica u državi u kojoj to lice nema prebivalište ili čiji nije državljanin. Prema definiciji trgovine ljudima iz navedenog člana KZBiH-a, možemo zaključiti da, uprkos različitosti u tekstu, i bosanski i saudijski pravni sistem uključuju ista obilježja KD-a kada se govori o zabrani trgovine ljudima.

Također, prijetnja i prevara su navedene u obama pravnim okvirima. Odredbe KZBiH-a inkriminiraju odstranjivanje dijelova ljudskog tijela ili kakvo drugo iskorištavanje kod trgovine ljudima, dok je zakonodavstvo KSA slično propisalo ovu inkriminaciju, odnosno navodi se „uklanjanje organa“, ali uz dodatak drugog modaliteta, a to je „provođenje medicinskih eksperimenata“.

4.4. Odnos vrsta i iznosa predviđenih sankcija

Kada su u pitanju vrste sankcija, zakon KSA u suštini predviđa zatvaranje i novčane kazne, gdje se obje mogu izreći zasebno kao glavna kazna ili kumulativno, dok za počinioca krivičnog djela koji je kriv KZBiH propisuje moguće kazne: kaznu zatvora, kaznu dugotrajnog zatvora i novčanu kaznu. Za djela trgovine ljudima KZBiH ne predviđa novčanu kaznu kao moguću sankciju, nego kaznu zatvora i dugotrajnu kaznu zatvora.

U osnovnom obliku zločina trgovine ljudima, zakon KSA propisuje kaznu zatvora od općeg minimuma do 15 godina zatvora i/ili novčanu kaznu do 1 miliona rijala, dok KZBiH propisuje najmanju kaznu od 5 godina za osnovni oblik ovog krivičnog djela.

Komparativni pregled predviđenih sankcija u odnosu na oblike KD-a dat je u tabeli 1.

Predviđene sankcije za trgovinu ljudima					
	Kraljevina Saudijska Arabija		Bosna i Hercegovina		
	Novčana kazna	Kazna zatvora	Novčana kazna	Kazna zatvora	Dugotrajni zatvor
Osnovni oblik	do 1 miliona rijala	ne više od 15 godina	ne	najmanje 5 godina	ne
Kvalificirani oblik	širi generalni maksimum	širi generalni maksimum	ne	od 10 godina	da
Privilegirani oblik	do 200.000 rijala	ne više od 5 godina	ne	od 6 mjeseci do 5 godina	ne

Tabela 1. Komparativni pregled sankcija za trgovinu ljudima KSA i BiH

Za kvalificirani oblik ovog KD-a (trgovina mlađima od 18 godina, učestvovanje službenog lica u ovom KD-u, organizatori) KZBiH propisuje minimalnu kaznu od 10 godina zatvora, te moguću kaznu dugotrajnog zatvora u rasponu od 20 do 45 godina zatvora.

Član 4 zakona KSA također predviđa kvalificirane oblike u vezi sa izvršenjem krivičnog djela trgovine ljudima: zločin počinjen od organiziranog kriminalnog udruženja, zločin počinjen nad ženama ili osobama sa posebnim potrebama, zločin počinjen protiv djeteta, čak i ako počinilac nije svjestan činjenice da je žrtva djeteta, izvršilac koristi ili prijeti da koristi oružje, izvršilac je supružnik, potomak, potomak ili staratelj ili ima nadležnost nad žrtvom, počinilac je službenik koji provodi zakon, zločin je počinilo više od jedne osobe, zločin je transnacionalan, zločin nanosi ozbiljnu štetu ili dovodi do trajne nesposobnosti žrtve.

Otežavajuće okolnosti u vezi sa gore navedenom odredbom mogu biti relevantne u odnosu na lice počinioa, način izvršenja ili specifičnost zaštićenog objekta.

U pogledu sankcije u KSA predviđen je opći, širi generalni maksimum kako za novčanu tako i za kaznu zatvora, bez navođenja opsega.

Iz prethodno iznesene analize može se zaključiti da je zakon Saudijske Arabije u istim slučajevima restriktivniji. Ostaje nerazjašnjeno u objema državama da li se u slučaju izvršenja ovog KD-a unutar organiziranih grupa kažnjavaju svi članovi za kvalificirani oblik zločina. Poznato je da se u KZBiH, u pogledu saučesništva, saučesnici kažnjavaju kao i počinioi, međutim, u kvalificiranom obliku zločina samo se organizator grupe kriminalizira u otežanim formama.

Privilegirani oblici ovog KD-a u KSA propisani su u slučajevima korištenja fizičke sile, prijetnje, terora, lišavanja dospelih naknada ili obećanja, zatim davanja ili odobravanja nezaslužene koristi da podstakne lažno svjedočenje ili da se umiješa u njega ili da podnese lažne dokaze koji se odnose na izvršenje bilo kog krivičnog djela navedenog u zakonu; i u slučajevima kada se koristi fizička sila, prijetnja ili teror u cilju ometanja obavljanja službenih radnji u vezi sa bilo kojim od zločina predviđenih zakonom. Za privilegirane oblike u KSA predviđene su kazne zatvora do pet godina počev od općeg minimuma, te novčano do 200.000 rijala. Zakon pruža mogućnost blaže kazne osobama koje pružaju korisne informacije u otkrivanju drugih počinilaca. Jedna od specifičnosti jeste da u zakonodavstvu KSA pravna lica također imaju odgovornost i mogu biti novčano kažnjena do 10 miliona rijala.

Sa druge strane, KZBiH za privilegirani oblik propisuje kaznu od 6 mjeseci do 5 godina zatvora. Nove izmjene i dopune odredbi KZBiH-a uključuju odgovornost pravnih lica, kao i slučajeve pokušaja, saučesništva i pomoći.

U pogledu krivične odgovornosti počinioca, oba pravna sistema predviđaju *dolus directus*, u smislu da je počinitelj svjestan svojih postupaka i želi njegovo izvršenje. Od suštinskog je značaja da postoji intelektualni i dobrovoljni element u odnosu na izvršeni zločin (Tomić 2007: 441).

5. Zaključak

Pored činjenice da sve veći broj naučnika istražuje ovu problematiku i da su njihovi rezultati u značajnoj mjeri doprinijeli borbi protiv ovog oblika „modernog ropstva“, u praksi, nažalost, broj ljudi koji su žrtve trgovine ljudima i dalje se izražava u milionima, a dobitak ostvaren putem takve kriminalne aktivnosti od organiziranih grupa iskazuje se u milijardama. Trgovina ljudima je kriminal koji pogađa svaki region u svijetu. Žrtve trgovine ljudima se regrutiraju i bivaju trgovane između zemalja i regiona, uz prevare, prijetnje ili silu. Trgovina ljudima postala je dio procesa globalizacije i predstavlja jednu od najvećih međunarodnih prijetnji ovom procesu. Posebno zabrinjavajući su broj i trend trgovine žena i djece u svrhu prisilne prostitucije. Kao odgovor na ovu široko rasprostranjenu pojavu, mnoge zemlje su intenzivirale svoje pravne i druge mjere. Međutim, izuzetno je teško prvo analizirati trgovinu ljudima zbog dosta latentnih pojava oblika trgovine ljudima, a onda i adekvatno se boriti protiv svih njenih oblika. Pored činjenice da je riječ o jasno definiranom krivičnom djelu prema međunarodnom pravu i praktično svim nacionalnim i regionalnim pravnim sistemima, u velikom dijelu država prihvaćene su zajedničke mjere prevencije za borbu protiv trgovine ljudima, dok su specifične mjere dio državnih propisa i strategija.

Profili žrtava su većinom slični, uglavnom su to žene ili djecu. Odrasle osobe, uglavnom u ranim dvadesetim godinama, dolaze iz siromašnih i nerazvijenih zemalja, prisilno su uvučene u ilegalnu prostituciju, upotrebu droga ili učešće u drugim kriminalnim aktivnostima. Rekruteri i trgovci ljudima uglavnom su stariji muškarci sa prethodnom kriminalnom historijom, državljani zemlje u kojoj posluju i koji imaju jake veze sa drugim trgovcima ljudima i sa državnim organima za provođenje zakona.

U cilju borbe protiv ove pojave, jasno je da su Bosna i Hercegovina i Kraljevina Saudijska Arabija uspostavile različite zakonodavne i praktične mjere za borbu protiv trgovine ljudima. Prvo, zaštita žrtava u objema zemljama podrazumijeva prijavu prebivališta i druge rezidualne dozvole namijenjene da pomognu žrtvama da se suoče sa traumom i sarađuju s

policijom u istrazi i gonjenju trgovaca ljudima u krivičnom postupku. Drugo, prevencija trgovine ljudima je unaprijeđena i podstaknuta u objema zemljama kroz mjere koje uključuju iscrpno istraživanje i kampanje za podizanje svijesti, te kroz edukaciju kako na nivou običnih građana tako i na nivou organa za provođenje zakona. Treće, novim izmjenama i dopunama KZBiH-a (2015) oba zakonodavna okvira su se približila najvišim međunarodnim standardima, što je rezultiralo da je krivično gonjenje trgovaca ljudima intenzivirano u objema zemljama. Pored toga, obje zemlje su angažirane u mnogim zajedničkim programima pomoći u pitanjima pravosuđa sa drugim članovima međunarodne zajednice.

Međutim, postoje i poteškoće u primjeni mjera prevencije i borbi protiv trgovine ljudima u objema državama. Naime, socijalne realnosti donose poteškoće u Kraljevini Saudijskoj Arabiji za implementaciju internacionalnih mjera, dok zakonodavstvo i zakonodavne mjere u Bosni i Hercegovini predstavljaju slabu međusobnu vezu iz razloga što su uglavnom međusobno neusklađene i neefikasne, uglavnom zbog četiriju pravnih sistema koja egzistiraju, što proistječe iz problema u koordinaciji i tromosti u reakciji, što implicira slabu zaštitu žrtava. Iz tih razloga može se naglasiti nekoliko *de lege ferenda* tačaka. Prije svega, obje zemlje moraju uspostaviti sveobuhvatniji pristup u zakonskoj regulaciji u cilju borbe protiv trgovine ljudima. Iako zakonodavna inicijativa Kraljevine Saudijske Arabije jeste pohvalna, posebno usvajanjem sveobuhvatnog zasebnog zakona o trgovini ljudima, ona se i dalje pokazala nedovoljno detaljnom i oslanja se na druge pravne mjere kao podršku. Bosna i Hercegovina, s druge strane, mora pokrenuti proces pravnog usklađivanja krivičnih zakona i poglavlja koji se odnosi na trgovinu ljudima ili usvajanje državnog zakona koji bi jasno uspostavio pravni osnov za rješavanje ovog pitanja, naprimjer, poseban zakon koji pruža zajedničku definiciju trgovine ljudima i poboljšanu saradnju u oblasti krivičnog pravosuđa između različitih agencija za provođenje zakona unutar Bosne i Hercegovine. Osnova takvog pristupa treba biti u skladu sa priznatim pravnim okvirom UN-a. Drugo, vlade dviju zemalja moraju donijeti sve neophodne pravne mjere za zaštitu žrtava, sa jasnim i preciznim utvrđivanjem prava žrtava i obaveza državnih organa u njihovoj zaštiti. Ove mjere trebale bi uključivati mehanizme koji omogućavaju žrtvama da se ponovo integriraju u društvo, a ne samo da ih koriste kao sredstvo za osudu trgovaca ljudima. Štaviše, programi zaštite svjedoka trebaju biti uvedeni i/ili ojačani zbog jake društvene kulture „časti i sramote“ koja je prisutna i u jednom i u drugom društvu. Ako se takve mjere efikasno implementiraju, potencijalne koristi su brojne: podignuta svijest građana i povećan broj izvještaja i informacija o trgovini ljudima, što bi, u konačnici, moglo dovesti do lakšeg i bržeg identificiranja aktuelnih problema i dolaska do njihovih rješenja. Međutim, neophodno je uzeti u obzir stanje

okruženja, posebno ekonomsku, historijsku i kulturnu stvarnost u objema zemljama, kao i policijske tradicije svake zemlje, iskustva na terenu i njihove vrijednosti uopće. Unapređenjem elemenata stanja okruženja poboljšat će se mjere borbe protiv trgovine ljudima i mjere zaštite žrtava trgovine.

U ovom momentu i da se propišu idealne mjere, ako nisu provodive zbog stanja u društvu, i dalje će na svjetskoj sceni ostati mračna slika o trgovini ljudima. Kao i u drugim modernim fenomenima, čini se da je u savremenom dobu čovječanstvo dostiglo svoj vrhunac u pogledu teorijske zaštite ljudskih prava i tolerancije. Međutim, kada je riječ o suočavanju sa svakodnevnim problema u stvarnom životu, čini se da je prisutna vremenska mašina koja vraća čovječanstvo vijekovima unazad. Iz tog razloga vjerujem da je čovječanstvo dovoljno reklo; ostaje da se takvim riječima dâ snaga i efikasnost u praksi. Kako latinska rečenica kaže: „Res, non verba!“

Kratice i simboli

- Konvencija protiv mučenja i drugog okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja – CAT
- Krivični zakon Bosne i Hercegovine – KZBiH
- Krivično djelo – KD
- Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima – ICCPR
- Organizacija za evropsku sigurnost i saradnju – OSCE
- Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima – UDLJP

Literatura

1. 22 U.S. Code Â§ 7102 – Definitions (LII / Legal Information Institute), <http://www.law.cornell.edu/uscode/text/22/7102>
2. Aronowitz, Alexis (2009) *Human trafficking, human misery: the Global Trade in Human Beings*, Praeger Publishers, Westport, CT.
3. Bales, Kevin (2005) *Understanding Global Slavery: A reader*, University of California Press, Berkley.
4. Bassiouni, Mohammed S. (2004) „Transnational Organized Crime: what is it? And what are the Means of Fighting it in Arabic and International worlds“ (*Aljareemah Almunadhmah Abr Alwatanieah: Maheitha wa wasaeil Mukafahtha Dawliean Wa Arabiean*), Dar Alshoroque, Arabic source, Cairo.
5. Cullen-Dupont, Kathryn (2009) *Human trafficking (Global issues)*, Infobase publishing, New York.
6. Friman, H. Richard, Reich, Simon (2007) *Human trafficking, human security, and the Balkans*, University of Pittsburgh Press, Pittsburgh.

7. Holmes, Leslie (2010) *Trafficking and Human Rights: European and Asia-Pacific Perspectives*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham.
8. Jordan, Ann, Lynn, Burke (2011) „Is human trafficking really the third most profitable business for organized crime?“, Center for Human rights and Humanitarian Law, Washington College of Law, American University, Washington. Available at: <http://rightswork.org/2011/03/is-human-trafficking-really-the-third-most-profitable-business-for-organized-crime-3/>.
9. Kelly, L., Regan, L. (2000) *Stopping Traffic: Exploring the Extent of, and Responses to, Trafficking in Women for Sexual Exploitation in the UK*, Crown Copyright, London. Available at: http://www.iiav.nl/epublications/2000/stopping_traffic.pdf.
10. Konvencijom Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminala sa njezinim dopunskim Protokolom za sprečavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudima, posebice žena i djece, 2000.
11. Krivični zakon BiH („Službeni glasnik BiH”, br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14, 22/15 i 40/15).
12. Lee, Maggy (2007) *Human Trafficking*, Willan Publishing, Portland.
13. Marei, Ahmed Lutfi (2010) „Towards a National Strategy to Combat Trafficking in Persons in Saudi Arabia – A Comparative Study“ (Nahwa Estratejiah Wataneiah Lemukafahat Aletijar Bilafrad fi Almamlakah Alarabeiah Alsaudeiah: Derasah Muqaranah), *Journal of King Saud University Refereed Scientific Periodical*, Volume 22, Law and Political science 1, Arabic source.
14. Miko, Francis T., Park, Grace (Jea – Hyun) (2002) *Trafficking in Women and Children: the U.S. and International Response*, CRS Report for Congress, received through CRS Web, The Library of Congress. Available at: <http://fpc.state.gov/documents/organization/9107.pdf>.
15. Obokata, Tom (2006) *Trafficking of Human Beings from a Human Rights Perspective: Towards a Holistic Approach*, Martinus Nijhoff Publishers, Boston.
16. Shelley, Louise (2010) *Human Trafficking: A Global Perspective*, Cambridge University Press, New York.
17. Tomić, Zvonimir (2007) *Krivično pravo II: Posebni dio*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo.
18. Zakon o borbi protiv trgovine ljudima, Kraljev dekret br. (M / 40) 21/7/1430H – 14/7/2009.